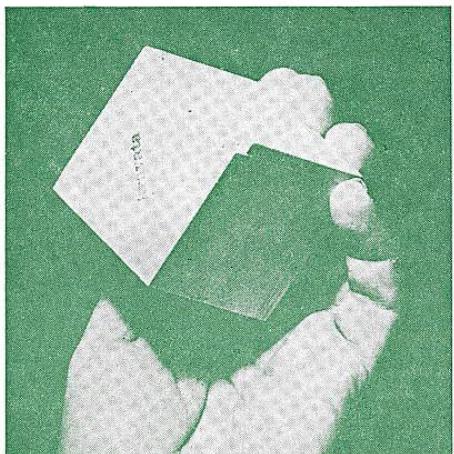

INDEKS KNJIGA

MILAN KOMNENIĆ: »ORIONOV PUT«

»Nolit«, Beograd, 1971.

Knjiga studija *Orionov put*, koja analizira odnos pesništva i jezika, puteve modernog pesništva i njegov znakovni sistem, pojavila se u seriji *Kritičke i filosofske studije* časopisa *Delo*. Komnenić pokreće u svojoj knjizi mnoga pitanja, stavljući pod upitnik mogućnost pesničkog samozražavanja: može li stvarnost, potopljena u sopstveno čutanje i u neimaštinu znakovnog sistema, da ispliva iz sopstvenog bezrečja posredovanjem pesnika? Može li predočiti nemoć predmetu a da ga ne sruši, i kako može da sažme u sebe njihovu neizrecivost?

Premostivost provalije između pesništva i njegovog predmeta se iznalazi u pesničkom jeziku, čak i kada se njihovo jedinstvo sasvim ostvaruje u umetnički vrednim delima, ali to ne raspršava sumnju i nesigurnost u jezička sredstva pesništva.

Esejističkim ispitivanjem moderno pesništvo dospeva do svoje psihološke osnove. Najnoviji ogledi pokazuju da se pesništvo usmerava ka uspostavljanju takvog *početnog stanja*, koje će — ako je to uopšte moguće — da ga odvoji od svog psihičkog izvora. Po istraživanjima Filipa Solersa, u prvi plan se stavlja demistifikacija pesništva, »pesničko«, i iskorenjivanje sentimentalističkog simbolizma, jer pesnik lako može zалатuti na sporedan kolosek, postaje mistifikator, ne uvidevši da je sama vera u pesništvo najudaljenija od pesništva. Je-

zik modernog pesništva se nije svuda oslobođio ni jednostranih romantičarskih boja, a ima i simbolizma shvaćenog u školskim klupama i dan-danas. Čak ni u šezdesetim godinama pojedini pesnici nisu umeli da odbace bukvalno poštovanje ontologije jezika i pesme — kaže Komnenić — i kao primer skicira nesavremenost izražajnih forma u ciklusu *Svet o pesmi* B. Miljkovića. Umesto detaljnijeg ispitivanja novog pesničkog pravca i pesničkih pravaca koje je vreme »pregazilo« — ne simbolizma ili romantizma, nego avangardnih pravaca koji su trajali u prvoj i drugoj četvrtini našeg stoljeća — i njihovog poređenja sa sadašnjosti i sada aktuelnim, Komnenić ide dalje i dovodi u vezu vizuelnost štampanog teksta sa pojmom *civilizacije znaka* Maksa Benzea. Konfrontacija sadašnjih pravaca sa onima iz prošlog stoljeća u Komnenića je samo u tome nova što je argumentovana neposrednim i upečatljivim primerima, inače nije značajna, jer je pesništvo danas u prvom redu ugroženo od pseudo-avangardnosti, i razotkrivanje baš tih pseudo-avangardnih pravaca postaje sve aktuelnije.

Uzajamnost lokaliteta (mesna obojenost, krug pojmove, vrednosti) i univerzalnog, smeštena je u ravan informativnog. Komnenić konstatuje, između ostalog, da se vrednost simbola u lokalnim slikama bitno smanjuje čim se dotično pesništvo prevede na neki drugi jezik. Njegovu pažnju ni ta pitanja ne vezuju na duže vreme. Na kraju, autor razmatra funkcije i nedostatke umetničke kritike. Po njemu, moderna kritika još se nije dovoljno otrgla od ciljeva tradicionalne kritike, velikim delom nije izrodila sopstvena sredstva i ne koristi se mogućnošću izricanja sudova, kasnije sa primenom rezultata i iskustava drugih struka, i kritičar se upravo zbog toga zadržava na fiksiranju utisaka potpuno ličnih prikaza.

LASTO GARAI

ZIVOJIN PAVLOVIĆ: »KAIN I AVELJ«

Matica srpska, 1971.

Zivojin Pavlović, književnik i filmski režiser, upravo nam se predstavio svojim trećim romanom *Kain i Avelj*.

Pavlović se u književnosti javio 1963. knjigom pripovedaka *Krvudava reka*. Godinu dana kasnije objavio je svoj prvi roman *Dnevnik nepoznatog*, a 1965. roman *Lutke*. Godine 1967. izšla mu je druga zbirka pripovedaka *Dve večeri u jesen*. Ta knjiga je, ujedno, i najviši pripovedački domet Pavlovića. Kroz petnaest pripovedaka, tematski objedinjenih, Pavlović je sugestivno ispričao zanimljive događaje, a sve kroz lik dečaka koji doživljjava rat, koji u ratu sazreva i strahuje za opstanak čoveka.

Iako je Pavlović svoj novi roman na zvao *alegorijom* i dao mu naslov (*Kain i Avelj*) koji u prvi mah asocira na bezvremenno starinu, iz koje tek treba izvlačiti značenja, on, u stvari, pripada talasu kritičkog realizma sa snažnim elementima naturalizma. Tema romana je nevelika, ovo-vremenska, široko prepoznatljiva i sva vrela od dodira živih ljudi.

Pavlović je u romanu »stavio pod lupu« društvene i ljudske odnose u imaginarnom Štamparskom preduzeću »Jugopres«, u Beogradu. Radnja se razvija na dva osnovna plana, u atmosferi sveopšte hipokrizije. Prvi plan se odvija kroz doživljaje i senzibilitet Slobodana Antića, grafičkog radnika, inače glavnog junaka romana. Drugi plan odvija se, takođe, kroz Antića, ali ne Antića kao ličnost, već kao pokretnu kameru koja se kreće isključivo po periferiji Beograda, pored Šupa, straćara, pored Save, i priča ono što vidi.

Kad slika, Pavlović priča sporo, široko, sa puno nemotivisanih, naturalističkih detalja, koji rišu sve same crne razglednice. To »filmsko«, reportersko opisivanje, zahvata više od polovine knjige, pa se nameće utisak da Pavlović nije uspeo da dosegne umetnički nivo svoje ranije knjige *Dve večeri u jesen*.

Bolji deo romana je onaj koji obrađuje sudbinu glavnog junaka Slobodana Antića. On je u neprestanom nesporazumu sa društvom, sa ljudima iznad i ispod sebe, ali i sa samim sobom. Taj dobri zanesenjak, kakvih je danas sve manje, raspet je između ideja i stvarnosti. U ratu se napatio i bio ranjen, u miru se razočarao do jeda i bola. Dok radi u Štampariji, on se seća kako je pre dvadeset godina štampao partitske knjižice, bonove za hleb, plakate, a sada sa dubokom rezignacijom štampa pornografske listove i u njima slike »raspečenih kurvi«. Ta Štamparija, kao svedok koji ne zna da laže, pokazuje, u stvari, kako se od rata naovamo menjala naša svest, naš socijalni i moralni nivo.

Međutim, Antiću, tom svesnom proleteru, najednom počinje da imponuje poznanstvo sa bogatom i razmaženom Marinom, čerkom direktorom, kojoj sa službenih putovanja rukovodio »Jugopres« donosi poklone. Direktor je ratni drug Antićev, nekadašnji proletar, sada vlasnik super-lukuzne vile. Antić se drži njegove blizine kao senka, ali ne više iz onih emotivnih razloga stečenih u ratu, nego zbog socijalne sigurnosti u preduzeću. Direktor u svojoj vili, u pravom buržoaskom enterijeru, proslavlja dvadesetogodišnjicu »Jugopresa«, bez i jednog radnika.

Kroz roman se provlači tanka nit alegorije, koja i jedva da je to. Naime, u Antićevoj ličnosti izrodiće se njegov dvojni, i to će biti početak hipokrizije. Taj dvojni počecće da ga progoni, da mu otima Marinu, da mu podmeće lažne ideje, da ga potiskuje na niža radna mesta, da mu pripremi otpuštanje sa posla i, najzad, taj dvojni će da ga ubije, kao što je, po biblijskoj legendi, Kain ubio svog boljeg brata Avelja. Život će nastaviti onaj drugi Antić, koji je podsećao na satanu i kojeg, u romanu, nismo voleli.

Kao što u filmu *Zaseda* ubacuje kadrove iz dokumentarnih filmova, i time razbija klasičnu formu umetničkog dela, tako Pavlović i u romanu montira tekstove iz tuđih knjiga, brojne crteže, klišee, tekstove koji se mogu čitati samo pomoću ogledala itd. U tim montažama Pavlović pribegava jeziku traftata, referata i pamfleta.

I najpotresnija ljudska sudbina preneta iz života u literaturu, može da izgleda neuvjerljivo, kao što je, na primer, sudbina Mrđana, Marine, pa i Antića. Taj nekadašnji borac i stari radnik ima u romanu upadljivo niške socijalne i društvene odrednice: on je u petoj deceniji života, on je podstanar (od rata) dvadeset godina, on bezrazno tumara po periferiji Beograda. Čitava njegova sudbina određena je spoljnim, gotovim znacima, i mi, unapred, pre one zanimljive priče o njemu, već znamo (na štetu pripovedačke iluzije) da će glavni junak da propadne.

Roman je zanimljivo svedočanstvo našeg vremena. I samo to. Kao literarna tvořevina upravo je primer kako dva umetnička izraza smetaju jedan drugom; u ovom slučaju filmski literarnom.

Dragomir Popovak

MILORAD PAVIĆ: »VOJISLAV ILIĆ I EVROPSKO PESNIŠTVO«

Matica srpska, 1971.

Poezija Vojislava Ilića, sada je to jasno, deli poznatu sudbinu svih velikih poezijsa: da se vremenom ne tanji i nestaje, već, naprotiv, svakoj novoj eposi progovara novim i dubljim podtekstom.

Razumljivo je onda što je ona i danas u centru pažnje kritičara i istoričara naše književnosti. Bibliografija o poeziji Vojislava Ilića neprekidno se uvećava, polazeći sa